مەولانا خالید
ڕووناکبیریێکی نوێ بۆ سەردەمێکی نوێ

محەمەد حەمە باقی

فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی (مەولانا خالیدی نەقشبەندی)

سەرنج:

ئەم وتارە لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی (مەولانا خالیدی نەقشبەندی)دا خوێندرایەوە، کە لە ڕۆژانی (٢٧ - ٢٠٠٩/٤/٢٩) لە شاری سلێمانی سازکرابوو.

بەشی یەکەم

دووسەد ساڵ لەمەوبەر، واتە: ساڵی (١٨٠٩ز)، خوێندەوارێکی هەڵوەداو شەیدای زانیاریی‌و خۆپێگەیاندن، بێگوێدانە مەترسیی‌و چەڵەمەکانی ڕێگەیەکی دوورو نادیدە، چاوقایمانە لە شارەزوورەوە بەڕێ کەوت‌و دوای ڕێکردنی ماوەی نزیکەی ساڵێک[1]، لەبەرەبەیانی ڕۆژی (٢٦ی ذی الحجەی ١٢٢٤ه-١٨١٠/٢/١ز)دا[2]، گەیشتە بەر دەروازەی خانەقاکەی شاعەبدوڵڵای دەهلەوی (١٧٤٥-١٨٢٤ز) لە هیندستان‌و دوای حەسانەوەی لە ژوورێکی خانەقاکەدا، داوای کرد بەقوتابی وەربگیرێ، بەڵام پێشەکی‌و سەرچڵانە، داوای لە مامۆستاکەی کردووە، کە ئەگەر ئەم (٣) تکایەم پەسەند نەکەن، ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە بەقوتابیم وەرناگرن:

یەکەمیان: بەو هۆیەوە کە بە (مەولانا خالید)م بانگ دەکەن، دەبێ نازناوی (مەولانا)م لێ داماڵن‌و هەر بە(خالید) بانگم بکەن.

دووەمیان: خۆراکم لەگەڵ خۆراکی دەستەی خزمەتگوزاران‌و نۆکەرانی خانەقاکەدا بێ‌و بەچاوی لەوان جیاوازتر سەیرم نەکرێ.

سێیەم: بەپاکەوانی خانەقاکە ڕابگیرێم‌و ئاوکێشیی (سەقایی) خانەقاکەش بەئەستۆی من بسپێرن[3].

بەڵام لە یادمان بێ، ئەو کاتەی (خالید) گەیوەتە

هیندستان، هێشتا تازە تەمەنی پێی دەنایە (٣٠) ساڵیی‌و نازناوی (مەولانا)ش، بۆ ئەو تەمەنە کورتە، زۆر جێی لێرامانە، کە دەبێ ڕەوشتو پلەوپایەی زانیاریی‌و کۆمەڵایەتیی (خالید)، زۆر پێش تەمەنی کەوتبێ. بۆیە بەزوویەکی زووەوە ئەو نازناوەی لای خەڵکەوە پێ ڕەوا بینراوە. لەم ڕووەوە (مەلا حامیدی کاتب-بێسارانی) لە یادداشتەکانی خۆیدا لەبارەی (خالید)ەوە دەڵێ: مەولانا خالید بۆ ئەوەی بەئاواتی ئەم سەفەرەی هیندستان بگات، دەستبەرداری هەموو پلەوپایەو دارایی خۆی بووە[٤].. کە لێرەدا دەپرسین: کام پلەوپایەو دارایی؟!

بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە، هەر یادداشتەکانی (مەلا حامید) وەڵام دەداتەوەو لەچەند جێگەیەکدا، جگە لە نازناوی (مەولانا)، نازناوی (سەرخێل)یشی لەگەڵدا بەکاردەهێنێ[٥].. کە دیارە مەبەستی لە (سەرخێڵ)، دەبێ هەر سەرخێڵی تیرەکەی خۆی (میکاییل) لە هۆزی (جاف) بێ.

مەبەستیشی لە (دارایی) مەولانا خالید، دەبێ ئەوەمان لە یادبێ، کە مەولانا بەرلەوەی یەکەمین سەفەری بۆ (حەج) بکات، ماوەی (٨) ساڵ لە جێی مامۆستاکەی خۆی: شێخ عەبدولکەریمی بەرزنجەیی، لە مزگەوتی ئەورەحمان پاشای بابان (؟-١٨١٣)، لە گەڕەکی (سەرچیمەن)ی سلێمانی، مامۆستایەتی کردووە، کە داهاتی ئەم کارەی، بەشی ئەوە ناکات پاشەکەوتی زۆری لێ بکەوێتەوە، کەچی (مەلا حامید) ئەوە دەگێڕێتەوە، کە (مەولانا) بۆ ئەم سەفەرەی هیندستان، (٣) ئەسپ بۆ خۆی‌و دوو هاوسەفەرەکەی‌و بری (٣,٠٠٠) سێ هەزار قرۆشی گیرفانی خۆی پێ بووەو ئەمانەی بۆ ئەم سەفەرە تەرخان کردووە[٦]. کە بێگومان بری (٣٠٠٠) سێ هەزار قرۆش، لەو ڕۆژەدا، سەرمایەیەکی زۆرەو دەبێ پاشەکەوتی بنەماڵەکەیان بێ‌و بۆ ئەم سەفەرەی (مەولانا)یان ئامادەکردبێ، چونکە بنەماڵەکەیان خوێندەواربوون‌و بەتەنگ داخوازییەکانی خوێندنی باڵاتری مەولاناوە بوون. هەرچەندە لە زۆرینەی ئەو سەرچاوانەی سەبارەت بەبنەماڵەی (مەولانا خالید) ئاگادارییان نووسیوە، هەموویان هەر ئاماژە بەوە دەکەن، کە بنەچەی (مەولانا)، ئایین پەروەربوون‌و دەچنەوە سەر کام خەلیفەوچی‌و.. چی... بەڵام لەمەڕ خوێندەواربوونی بنەماڵەی مەولاناوە بەگشتی‌و بەتایبەتیش لەمەڕ (باوکی مەولانا)وە، جگە لە یادداشتەکانی (مەلا حامید)، لە هیچ سەرچاوەیەکی تردا، باسی خوێندەواربوونی باوکی مەولانا نەکراوە، بەڵام (مەلا حامید) دەگێڕێتەوە: ئەو کاتەی مەولانا بەمنداڵیی بۆ بەر خوێندن نراوەو مامۆستاکەی سورەتی (فەتح)ی پێ تەواوکردووەو بەو قۆناغە دەڵێن: مریشکە ڕەشەو ئەو کاتەش وا باوبووە، ئیتر دەبێ ئەو منداڵە، مریشکێکی ڕەش بەدیاری بۆ مامۆستاکەی ببات‌و مامۆستاکەیشی ئەمەی بەدەمیی بە مەولانا ڕاگەیاندووە، مەولاناش بەمامۆستاکەی وتووە: من لە ڕووم نایەت ئەمجۆرە داوایانە بەباوکم بگەیەنم، بۆیە تکای لە مامۆستاکەی کردووە، تا خۆی بە (نووسین) ئەم داوایە بۆ باوکی مەولانا بنووسێ‌و باوکیشی لە ڕێگەی خوێندنەوەی نامەکەوە، لە داخوازیی مامۆستاکەی گەیشتووە[٧].. لەمەوە تێدەگەین کە بنەماڵەی مەولانا خوێندەواربوون‌و پەرۆشی پێگەیاندنی مەولانا بوون. هەرچەندە ئەم سەفەرەی مەولانا بۆ هیندستان، لەو ڕۆژەداو لەو تەمەنە کورتەدا، لەو جۆرە گەڕان‌و سەردانە ئاساییانە نەبووە، کە فەقێکانی ئەو سەردەمەی کوردستان، هەر تەنیا لە قەڵەمڕەوی کوردستاندا کردوویانە. بۆیە ئەم سەفەرەی مەولانا بۆ هیندستان، بۆ ئەو ڕۆژگارە، لەسەفەرە دەگمەن‌و پڕ مەترسییەکان بووە، بەڵام بۆ کەسێکی وەک مەولانا خالیدی سەر پڕ لە سەوداو بەرنامەو خەونی گەورە، کە نەک هەر خوێندنگەو کتێبخانەو زانیارییەکانی ئەو ڕۆژگارە، تینوێتیان نەشکاندووە، بەڵکو وەک خۆی دەڵێ: تەنانەت شوێنە پیرۆزەکانی وەک (مەککە)و (مەدینە)ش، گرێی دڵی ئەویان نەکردۆتەوە[٨]:

در شام و مکه ات گره از کار وانشد

من بعد صبح راه بره هند و شام کن[٩]

که ئەم ڕۆحە بێ ئۆقرەو نائارامو دانەساکاوە، بەرامبەر ئەو واقیعە زامدارو چەقبەستووە، هەمان ڕۆحە یاخیو دەستەمۆ نەبووەکەی حەلـــلاج (٨٥٨ -٩٢٢ز)مان بەیاد دێنێتەوەو ئەویش هەر لە بارەی ڕۆحە یاخیبووەکەی خۆیەوە دەڵێ:

به مذهب صلیب می بمیرم، نه مکه جویم نه مدینه[10]

سەمەرە لەوەدایە هەمان ئەو مامۆستا (شاعەبدوڵلای دەهلەوی)یەی، کە مەولانا لە سەرەتای چوونیدا بۆ خزمەتی لە هیندستان، تکای لێکردبوو نازناوی (مەولانا)ی لێ دابماڵێ، تا بەهۆی ئەوەوە، خەڵکانی تریش چاوی لێ بکەنو هەر بە(خالید)ی بانگ بکەن، کەچی هەر ئەم مامۆستایە، دوای ساڵێکو (٣) مانگ، کە (خالید) لە خزمەتیدا قوتابی بووەو زانیارییەکانی خانەقاکەی پێ تەواوکردووە، لەسەرەتای ئیجازەنامەکەی (خالید) دا، ئاوا دەنووسێ: بعد حمد وصلوات، فقیر عبدالله نقشبندی مجددی-عفی الله-گزارش می نماید که سرآمد علمای دین و گزیده طالبان راه حق الیقین: حضرت مولانا خالد- سلمه الله تعالی- برای طریقەو نقشبندی، از ملک کردستان ترد این فقیر رسید[11]..

واتە: دوای سوپاسو سەلاوات، عەبدوڵلای هەژاری نەقشبەندی موجەدیدی، ڕادەگەیەنێ، کە سەرباشقەی زانایانی ئایینو هەڵبژاردەی خوازیارانی ڕێگەی ڕاستییو دڵنیایی: حەزرەتی مەولانا خالید، بۆ بەدەستهێنانی تەریقەتی نەقشبەندی، لە خاکی کوردستانەوە بۆ لای ئەم هەژارە هات..

وەک سەرنج دەدەین جگە لەوەی نازناوی (مەولانا)، بەناوی (خالید)ەوە دەلکێنێتەوە، نازناوی (حەزرەت). سەرباشقەی زانایانی ئایینو هەڵبژاردە-ش بە (مەولانا خالید) زیاد دەکات.. کە دیارەئەم پێ شیاو بینینە، لەلایەن کەسێکی وەک ئەم مامۆستا ناودارو هوشیارەی مەولانا خالیدەوە، هەروا لە خۆڕا نەهاتووە، بەڵکو لە ئاکامی هەڵسەنگاندنی سەرومڕی ئاکارو داناییو لێهاتوویی (مەولانا خالید)ەوە سەرچاوەی گرتووە.

هەر لە پاڵ ئەم ڕێزلێنانەی کەسایەتی (مەولانا) دا، ئاماژەش بەنیشتمانی مەولانا خالید، واتە: کوردستان دەکاتو دەنووسێ: حەزرەتی مەولانا خالید، بۆ بەدەستهێنانی تەریقەتی نەقشبەندی، لە خاکی (کوردستان)ەوە بۆ لای ئەم هەژارە هات.. کە ناوی خاکی (کوردستان)یش لەم ئیجازەنامەیەدا، لە ئەنجامی ئەو سۆزو تاسەو حەسرەتە فرمێسکاوییانەی مەولاناوە بەدیکراوە، کە مەولانا لە ماوەی ئەو ساڵو سێ مانگ دابڕانەیدا لە کوردستان، وەک دڵدارێک بۆ کوردستان دەنواڕێ، کە لێی دابڕاوەو بێ پەروا لەکۆڕو کۆبوونەوەکانی خانەقاکەی هیندستاندا، باسی دەکاتو شیعری فرمێسکاویی بەیادی نیشتمانەوە دەنوسێو بۆ شیعر دۆستانی ناو خانەقاکەی دەخوێنێتەوە.

دیسان هەر شاعەبدوڵلای دەهلەوی، لە ئەزموونو هەڵسەنگاندنی ئەو ماوەی ساڵو سێ مانگەی، کە مەولانا لە خانەقاکەیدا بووە، بەجۆرێک دڵبەستەو هۆگری ڕەوشتو لێزانیی (مەولانا) بووە، کاتێ مەولانا بڕیاری گەڕانەوەی بۆ (کوردستان) دەدات، شاعەبدوڵلا دادەخورپێو چەندان جار تکای زۆری لێدەکات، تا لای خۆی بیهێڵێتەوە.. تەنانەت تکای ئەوەی لێدەکات بیکاتە جێگرو نوێنەری خۆیشی، بەڵام مەولانا دڵی هەر لای نیشتمان دەبێو ناتوانێ خۆی ڕازی بکاتو بمێنێتەوە.. کەچی شاعەبدوڵلا هەر دەستبەرداری نابێو بەبیانووی بەڕێکردنییەوە، کە تا قۆناغەڕێیەک، بۆ ڕێزلێنان لەگەڵیدا چووە، بەردەوام بەدەم ڕێگەشەوە، هەر تکای گەڕانەوەی لێکردووە[12].

جگە لەمانەو دوای گەڕانەوەی (مەولانا)ش بۆ کوردستانو لە یەکتر دوورکەوتنەوەی ئەم قوتابیو مامۆستایە، شاعەبدوڵلا نامەشو دەنگیشی لە (مەولانا) دانەبڕیوەو هەتا لە ژیاندابوون، نامەی گەرمو بەسۆز لە نێوانیاندا بووە[13].

پەراوێزەکان:

١. بیسارانی، ملا حامد، ریاض المشتاقین، در بیان أحوال مناقب حضرت مولانا خالد ضیاءالدین و حضرت شیخ عثمان سراج الدین. به تصحیح ومقدمه وجواشی وتعلیقات: أبوبکر سپهرالدین، چاپ أول ١٣٨٦ش، ص١١٣.

٢. هەمان سەرچاوەی ناوبراو، ص١١٢.

٣. هەمان سەرچاوەی ناوبراو، ص ١١٤.

٤. هەمان سەرچاوەی ناوبراو، ص ١١٣.

٥. هەمان سەرچاوەی ناوبراو، ص ١١١.

٦. هەمان سەرچاوەی پێشوو.

٧. هەمان سەرچاوەی پێشوو.

٨. مودەڕیس، مەلا عەبدولکەریم، یادی مەردان، بەرگی یەکەم، کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا ١٩٧٩، ل ٥٥٣.

٩. هەمان سەرچاوەی پێشوو، ل ٥٥٣.

١٠.بیژن إلهی، أشعار حلاج، تهران ١٣٥٤س، ص ٧٠.

١١.ملا حامد کاتب، ریاض المشتاقین، ص ١٢٩.

١٢. هەمان سەرچاوەی پێشوو. ل٣٢.

١٣.حکمت عبدالمجید سیفی لاهور، مکاتیب شریفه (حضرت شاه غلام علی دهلوی، استانبول- ترکیا، ١٩٩٢، صص: ٤٣، ٥٤، ٢٢٩.

سەرنج:

ئەم کتێبە بریتییە لە نامەکانی شاعەبدوڵڵای دەهلەوی.